

UNIVERSITY
OF TAMPERE

UCC
University College Cork, Ireland
Coláiste na hOllscoile Corcaigh

Lapse osalemine perest eraldamise menetlusprotsessis. Lapsesõbralik intervjuerimine: narratiivsed tehnikad

Judit Strömpl

TÜ ühiskonnateaduste instituudi dotsent

Co-Funded by the Rights, Equality and Citizenship (REC) Programme of the European Union

Sissejuhatus: spetsialistide hirmud lapse kaasamisel

- Laps ei saa aru, mis toimub
 - Uuringud näitavad (Bull 2010), et juba väga väike laps saab aru toimuvast, kui teda piisavalt ja arusaadavalt informeerima
- Lapse kaasamine võib teda traumeerima
 - Uuringud näitavad (Ruecker *et al.* 2015; Weisz *et al.* 2011), et lapse vabatahtlik ja võimetekohane osalemine pigem omab terapeudilist mõju kui kõrvalejätmine ja teadmatus
- Lapse ütlusi ei saa usaldada
 - Uuringud näitavad, et laps mäletab hästi toimunu ning oskab kogetust infot edastama kui temaga õnnestub kontakti luua ning osata last kuulata

Lapse osalemine: otsene ja kaudne

- Lapse õigus osaleda on seadusega antud õigus, mida ei tohi eirata
- Uuringud tõendavad lapse osalemisega seotud mitmeid kasufaktoreid (Fortin 1999; Herring 1999; Hodkin & Newell 2007; Kilkelly 1999; Martin et al 2015):
 1. Otsusetegemisel saab kindlamalt hinnata lapse parimat huvi kui tal endal on sõna antud
 2. Kuna osalemine tähendab informeeritust, saab laps paremini aru, kuidas otsustegemine toimub, missugused argumendid on pooltel ja kui raske on konfliktset olukorda lahendada
 3. Kuna osalemise kaudu realiseeruvad lapse õigused, võtab laps ka vastutuse otsuseid täitma: informeeritus võimaldab talle paremini mõista, kuidas hetkel tehtud otsus arvestab tema huvid ning suurema tõenäosusega nõustub tulemusega võrreldes sellega kui ta ei osale protsessis
 4. Alati tuleb austada ka lapse soovi mitte-osaleda

Lapse traumeerimise vältimine

- Uuringud kinnitavad, et traumeerimise oht on seotud mittekompotentse ülekuulamisega, kui
 - last ei informeerita põhjalikult menetluses toimuvast – mitteteadmisel on traumeeriv mõju
 - keskendutakse eelkõige info saamisele, ignoreerides last kui inimest tema unikaalsuses (areng, võimed, emotsioonid, üleelatud traumad jne.) – isiku ignoreerimisel on traumeeriv mõju
 - kui esitatakse suunatud küsimusi või süüdistatakse valetamises või kahtlustakse erapooletuses – süüdistamisel ja usaldamatusel on traumeeriv mõju

Lapse kaasamine/osalemine

- Algab ettepanekuga osalema
 - Eelnev õigeaegne ja lapsele arusaadav informeerimine osalemise tähendusest ja protsessist
 - Kohtumine lapsega peab olema põhjalikult ette valmistatud
 - Kohtumise paik peab olema lapsega kooskõlastatud (nt FRA uuringust: kooli ilmub mundris politseinik)
- Osalemine võib olla otsene (nt laps kohtusaalis) või kaudne (esindaja kaudu)
 - Laps ise otsustab, kas ta tahab ise kohtusaalis osaleda või mitte
 - Otsusetegemiseks peab olema lapsel täielik informeeritus, mis teda ootab ühel või teisel valikul
- Lapsel on õigus osalemisest loobuda – ka see eeldab lapse eelnevat piisavat informeeritust

Probleemid lapse intervjueerimisel

- Lapse intervjueerimisel põhiline jõupingutus on suunatud n.ö faktilise info kogumisele, mitte talle meeldiva ja toetava õhkkonna loomisele.
- Püütakse kontrollida ja hinnata lapse mälu ja kognitiivseid võimeid, mistõttu paljud lapsed jäävad ilma võimaluseta osaleda nende elu olulistes otsusetegemistes.
- Uurimused (nt Chae et al. 2018) näitavad aga, et lapse poolt antud ütluste kvaliteet (usaldusväärsus) sõltub eelkõige sellest, kuidas õnnestub temaga kontakti luua ja toetada tema jutustamist, kusjuures see kehtib vanusevahemikus 3-14.
- Mida vähem on surveid ja suunamist, seda usaldusväärsem on lapse poolt esitatud info.
- Toetust vajavad eriti vaimse erivajadusega ja traumeeritud lapsed.

Juhis laps-tunnistaja intervjuerimiseks

- 1992a ilmus UK-s lapse intervjuerimise juhised *Memorandum of good practice on video recorded interviews with child witnesses for criminal proceedings* (Home office, 1992)
- Memorandum põhines eelnevatel uuringutel ning sellest ajast on juhised korduvalt testitud/uuritud
- Pööratakse tähelepanu neljale intervjuu faasile:
 1. Usaldusliku kontakti loomine lapsega (neutraalsete teemade arutelu, nt lapse huvidest, lemmiktegevustest jne)
 2. Võimalikult palju vabade lugude kogumine (aktiivne kuulamine!)
 3. Õigete küsimuste õiges järjekorras küsimine (avatud küsimused eelnevalt jutustatud lugude alusel: kes?, missugune? kuidas?, mis? kus? millal?- tüüpi küsimused peavad olema eespool. Alles siis või esitada kui tingimata vaja on, mõni suunatud küsimust)
 4. Tähendusliku kokkuvõtte tegemine ja lõpetamine: intervjuerija võtab kokku intervjuu olulist informatsiooni; vastab ise küsimustele; tänab intervjueritavat; seletab talle, mis edasi saadud infoga tehakse

Soovitused intervjuerijale

- Ära survesta last rääkima, lapsel on õigus vaikida.
- Kontakti loomine võib olla raske, ole kannatlik ja proovi tekitada lapses huvi suhelda
- On erinevad intervjuude vormid: struktureeritud (küsitlemisel-ülekuulamisel – suletud testivad küsimused), poolstruktureeritud, struktureerimata vaba vestlus
- Raskete teemade puhul on parem kasutada struktureerimata intervjuu vormi
- Küsimuste tüübid: avatud küsimused töötavad paremini

Struktureerimata intervjuu ja narratiivsed tehnikad (Saywitz, Lyon & Goodman 2011, 2017)

- W. Corsaro ja lapspõlve sotsioloogia
 - Laps sotsialiseerimise objekt vs laps aktiivne subjekt siin ja praegu
 - Laps ei õpi otse olemasolevaid reeglid ja normid, vaid õpib tõlgendamispraktikat
 - Laps tõlgendab ise ümbritsevat maailma
- Miks on oluline lapsele võimaldada lugude jutustamist?
 - Lugude jutustamise käigus toimub maailma mõtestamine
 - Lugude jutustamise käigus tegeleb inimene ka iseenda mõtestamisega ja areneb identiteet
 - Lapse arengu üks alus on maailma ja iseenda mõtestamine
 - Õpib sündmusi järjestada ajaliselt järjekorda

- Lapsele muinasjutu jutustamise eesmärk ei ole ainult meelelahutus, selle protsessi käigus õpib ta ise lugude jutustamise tehnikaid: sündmused, tegelased, tegevus saavad kirjeldatud ja hinnatud
- Narratiivseid tehnikaid võib kasutada eri vanuses, arengufaasis ja tervisega laste puhul
- Abivahendite kasutamine, nt väikese lapsega, erivajadustega lapsega võib kasutada pildiraamatut või pilte ning paluda, et ta jutustaks mida näeb.
- Kui laps ei räägi, võib talle ise jutustada – on oluline, et laps õpiks ja tal oleks võimalust lugude jutustamiseks

Lugude jutustamise sissejuhatamine

- Väiksemad lapsed võivad jutustada sellest, mis nendega tänase päeva jooksul hommikust peale toimus
- Suuremad lapsed võivad jutustada mingist olulisest sündmusest, nt kuidas nad oma sünnipäeva tähistasid, ekskursioonil käinud jms
- Palved jutustada päeva- või elusündmustest õpetavad lastele oma sõnadega jutustada ajalises järjekorras
- Omade sõnadega jutustamine on eluks ja arenguks vajalik oskus
- Jutustamine käigus areneb identiteet, see, mis aitab lapsel teadma, kes ta on ainulaadse isikuna

Kuidas jõuda huvipakkuva teema juurde?

- Kõige suurem oskus esitada avatud küsimusi, sest siis räägib laps oma sõnadega ja on välistatud tema suunamine/mõjutamine
- Kui ta räägib oma sõnadega, siis võib ka väärkohtlemisest spontaanselt rääkima hakata
- Kui ta seda ei tee, siis tundliku teema juurde pöördumine on määrava tähtsusega, oluline vältida lapse mõjutamist
- Kuidas seda teha nii, et laps räägiks siiski oma sõnadega, kuidas hoida ära tema suunamist?
- Võib esitada järgnevaid küsimusi: *Ütle mulle, miks sa tulid minuga rääkida? Mida sina ise arvad?*
- Uuringud näitavad, et enamus lapsi saab aru intervjuu eesmärgist ja sellisele küsimusele hakkab asjast rääkima.

- Kui laps ei maini väärkohtlemist, intervjuueerija võib ütelda: *Minu jaoks on oluline aru saada, miks sa tulid minuga rääkima.*
- Kui laps ikka ei ole valmis rääkima asjast, siis võib öelda: *Ma kuulsin, et sa rääkisid politseinikuga /sotsiaaltöötajaga/ arstiga vm spetsialistiga möödunud nädalal /eile. Räägi mulle, millest te rääkisite?*
- Kui laps hakkab asjast rääkima, siis on hea talle öelda: *Palun räägi mulle kõik, mis juhtus.*
- Edasi intervjuueerija julgustab last narratiivi arendada: *Ütle mulle veel, keskendudes detailidele, mida laps juba mainis. Mis juhtus pärast seda? Räägi kõigest, isegi pisike asi võib olla oluline.*

- Mõned autorid soovivad siin juba kasutada suunavaid küsimusi, teised aga seda ei soovita, pigem küsida lapse käest inimestest tema elus ja küsida, kes talle meeldib ja miks ja kes ei meeldi ja miks – narratiivi teraapia elemendid positiivsed ja negatiivsed kangelased lapse elus
- Kui küsida erinevate inimeste kohta, mitte ainult süüdistatava kohta, see teeb lapse jaoks rääkimist lihtsamaks ja süüdistatav ei muutu ülemäära juhtivaks figuuriks intervjuu ajal
- Küsimuste esitamise keel: on oluline, et laps mõistab, mida küsitakse
- Küsimused peavad olema lihtsad ja üheti mõistetavad
- Enne kui küsida mõni mõiste kohta tuleb täpsustada selle mõiste tähendust: *Ütle mulle, mida tähendab süüdistus? Kas sa tead, mis tähendab, kedagi süüdistada? Kas tead, mis on süüdistus?*
- Tagasiside andmisel rõhuta tema loo olulisust: *See on väga oluline, mida sa räägid.*
- Kuna iga lugu sünnib interaktsioonis, siis suhtlus intervjuueeri ja lapse vahel peab olema ka hinnatud: *Sinu jutust ma saan aru, mis juhtus.*

Allikad

- Augsberger, A., Lens, V., Hughes, A., (2016). 'I didn't know you were fighting so hard for me': Attorneys' Perceptions of Youth Participatory Decision-Making in Child Dependency Proceedings. *Family Court Review*, 54(4): 578-590
- Bull, R. (2010) The investigative interviewing of children and other vulnerable witnesses: Psychological research and working/professional practice. *Legal and Criminological Psychology*, 15: 5-23.
- Chae, Y.; Goodman, M., Goodman G.S.; Troxel, N.; McWilliams, K.; Thompson, R.A.; Shaver, P.R.; Widman, K.F. (2018) How children remember the Strange Situation: The role of attachment. *Journal of Experimental Psychology*, 166: 360-379.
- Hodgkin, R. & Newell, P. (2007). *Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child*. UNICEF.
- Kilkelly, U. (1999). *The Child and the European Convention on Human Rights*. Ashgate.
- Listening to children in foster care. Eliciting Reliable Reports from Children: Review of Influential Factors. The National Board of Health And Welfare, 2015.
- Fekete-Lupcsa, A. (2012). Gyermek meghallgatása a polgári perekben. Jogi forum. www.jogiforum.hu
- Martin, S., Forde, C., Dunne Galvin, A., O'Connell, A., (2015) *An examination of children and young people's views on the impact of their participation in decision-making*, Department of Children and Youth Affairs
- Malét-Szabó, E. A gyermekkorúak kihallgatásának és a gyermekmeghallgató szobák használatának pszichológiája.
- Rücker, S., Büttner, P., Fegert, J., Petermann, F. (2015). Participation of traumatized children and adolescents affected by provisional safeguards (removal and custody of children acc. To Para 42 SGB VIII). *Zeitschrift für Kinder-und Jugendpsychiatrie und Psychotherapie*, 43(5): 357-364. <https://econtent.hogrefe.com/doi/abs/10.1024/1422-4917/a000370>
- Saywitz, K. J., Lyon, T. D. & Goodman G. S. (2017). When Interviewing Children: A Review and Update (Forthcoming in J.Conteja B Klika, eds APSAC Handbook on Child Maltreatment, Newbury Park, CA: Sage. Center for Law and Social Science Research Papers Series
- Saywitz, K. J., Lyon, T. D. & Goodman G. S. (2011). Interviewing Children. In *The APSAC Handbook on Child Maltreatment*, ed. By J.E.B Myers, 3rd ed. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore; Washington DC; SAGE: 337-360.
- Weisz, V., Wingrove, T., Beal, S.J., and Faith-Slacker, A., (2011). Children's Participation in Foster Care Hearings. *Child Abuse and Neglect*, 35: 267-272.